

Bilbao, Kristina, Ane Odria, Ane Berro, Josu Landa
& Beatriz Fernández (ed.). 2022. Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV) (3. arg.).

UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.

[Interneten eskuragarri <https://basqueandbeyond.ehu.eus/biv/?h=eu>].

ISBN: 978-84-1319-456-1.

data: 2024-11-02

vii.1. Aginte perpausen ezeztapena: *ez zaitzezela joan* (v *ez zaitzez joan*)

Egilea: Itziar Mendizabal

Nola aipatu: Mendizabal, Itziar. (2022). Aginte perpausen ezeztapena: *ez zaitzezela joan* (v *ez zaitzez joan*). In Bilbao, Kristina, Ane Odria, Ane Berro, Josu Landa & Beatriz Fernández (eds.), *Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV)* (3. arg.). UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua. [Interneten eskuragarri: <https://basqueandbeyond.ehu.eus/biv/?o=chapters&id=7&e=58&h=eu>]. ISBN: 978-84-1319-456-1.

Gako-hitzak

aditza, agintera, ezeztapena, konplementatzailea, subjuntiboa

Deskribapena

Euskaraz agintera adierazteko bi modu ditugu: (i) *b-* aurritzia aditzaren erroari atxikiz (1a) (1c) edo (ii) orainaldiko subjuntibo formari *-(e)la* konplementatzailea gehituz (1b) (1d) (Azkue 1925; Hualde eta Ortiz de Urbina 2003; Oyharçabal 2000; de Rijk 2008). Bi kasuotan aditzia sintetikoa *-(1a)* eta (1b)– edo analitikoa *-(1c)* eta (1d)– izan daiteke:

(1a) Betor

Andres

nirekin

etxera

(Zubizarreta
[de
Cervantes,
1605],
2005: 26)

	3ABS.IMP.otor	Andres	ni.SOC	etxe.ALL		
(1b)	Doala		infernuko	zulora		(Zubizarreta [Mahfuz, 1947], 2006: 213)
	3ABS.joan.(E)LA		infernu.GEN	zulo.ALL		
(1c)	Laster	otor	bedi		(Larzabal, 1952: 8)	
	laster	otor	3BS.IMP.*edin			
(1d)	Ongi	joan	dadila	gaurko	eguna	(Apalauza [Drakulic, 1999], 2018: 51)
	ongi	joan	3ABS.*edin.(E)LA	gaur.GEN	egun.ABS	

Adizki analitikoek dagokienez, subjektuaren arabera aldatzen da forma: subjektua lehen pertsonakoa denean, *-(e)n* konplementatzailea erabili ohi da, baina *-(e)la* ere erabili daiteke (Goenaga 1997; Orbegozo 2017); eta hirugarren pertsonakoa bada, subjuntiboari *-(e)la* konplementatzailea gaineratzen zaio. Bigarren pertsonako subjektuekin, berriz, ez da konplementatzailerik gehitzen (Hualde eta Ortiz de Urbina 2003; Oyharçabal 2000). Ezezko aginduetan ere, oro har, eredu bera aurkitzen dugu, hots, subjektutzat bigarren pertsona duten adizki analitikoak ezeztatzean, ez da konplementatzailerik gaineratzen (2). Hizkera batzuetan, ordea, 'hautazkoa' edo 'desirazkoa' deritzenak (Orbegozo 2017) erabiltzen dira aginteraren orde; hau da, *-(e)la* konplementatzailea gehitzen zaio adizkiari (3), subjektua lehen edo hirugarren pertsonakoa denean gertatzen den bezala:

(2)	Ez	zaitez	joan
	ez	2ABS.edin.IMP	joan
(3)	Ez	zaitezela	joan
	ez	2ABS.edin.ELA	joan

Badirudi askok *-(e)la* gabeko (2) eta *-(e)la* atzizkidun (3) aginte perpausak ez dituztela modu berean interpretatzen: askorentzat lehena benetako agindua edo debekua da; bigarrenak, berriz, desira edo erregu kutsua du (Inchauspe 1858; Lafitte 1944; Goenaga 1997; Orbegozo 2017). Nolanahi ere den, soilik *-(e)la* atzizkidun aginte perpausak erabiltzen dituztenentzat, pentsa liteke egitura bakarrak bi esanahien arteko anbiguetate izango duela, ezeztapena aditz jokatuaren bidez egiteko bide bakarra hori baitute (Orbegozo 2017; de Rijk 2008).

Banaketa dialektala

Badirudi aginte perpausaren ezeztapenerako 'hautazko' edo 'desirazko' egitura *-(e)la* atzizkidun egitura, alegia) erabiltzea ekialdeko euskalkien ezaugarria dela (Hualde eta Ortiz de Urbina 2003;

Orbegozo 2017; de Rijk 2008). Hala eta guztiz ere, Orbegozoren (2017) hitzetan, bigarren pertsona subjektutzat duten ezezko perpausetan *-(e)la* atzizkia erabiltzea ez da ekialdean soilik gertatzen, mendebaldean eta erdialdean ere jasotzen direlako. Hala eta guztiz ere, aurretik aipatu dudana bezala, semantikoki izan dezaketen desberdintasuna aintzat hartu beharrekoa da.

Datu-basearen emaitzak

Datu-basean hizkera eredu hau (3) euskara nafarrean (Arbizun, Baztango Arizkunen, Goizuetan, Erroibarko Mezkitzen eta Orbaizetan), nafar-lapurtarrean (Oragarren eta Ziburun) eta zuberotarrean (Urdiñarben) jaso da. Ondorioz, lortutako datuen arabera, badirudi Zuazok (2014) ekialdekoztat duen eremutik zabaldu eta euskara nafarrean hedatu dela ezaugarri hau; baita euskara nafar-lapurtarreko hizkera kostatarrean ere. Hala eta guztiz ere, interesgarria izango litzateke jakitea ea ezaugarri hau lekukotzen den eremuetan (ekialdetik kanpo kokatzen direnetan, bereiziki) *-(e)la* atzizkidun aginte perpausa besterik ez duten onartzen edota bi egiturak erabiltzen dituzten testuinguruaren arabera.

Eztabaida teorikoa

Egile batzuen ustez, atzizkia erabiltzen duten aginte perpausak menpeko perpausak dira, nahiz eta perpaus nagusia ez den ageri (Goenaga 1997; Euskaltzaindia 1999). Ideia hori defendatzeko Euskaltzaindiak (1994, 1999) hiru arrazoi ematen ditu. Lehenik, aginterazko egitura atzizkiduneari ezin da alokutiborik gaineratu, menpeko perpausetan bezala (*ez hadi(*la) joan*). Bigarrenik, *-(e)la* (edo subjektua lehen pertsonakoa den kasuan *-(e)n*) konplementatzailea dago; bestelako menpeko perpausetan bezalaxe (esate baterako, [*liburua erosi duela*] *esan digu*). Eta azkenik, perpaus juntatuek ez bezala, aginterazko perpaus atzizkiduna lekuz alda daiteke esanahia aldatu gabe. Lekuz aldatu ahal izatea adierazgarria da. Izan ere, juntadura bidez lotutako perpausetan esanahia alda daiteke ordenaren arabera (esate baterako, ez da gauza bera *gutuna idatzi nion eta haserretu egin zen* edo *haserretu egin zen eta gutuna idatzi nion* esatea). Halakorik ez da gertatzen menpekoetan; berdin interpretatu ohi ditugu *ez zaitezela joan eskatu nahi dizut* eta *eskatu nahi dizut ez zaitezela joan*.

Orbegozoren (2017) hitzetan, konplementatzailearen erabilera benetako ezezkako aginte perpausik ez izatearekin lotua egon liteke. Izan ere, Postma eta Van der Wurff-ek (2007) ondorioztatu zuten, perpaus barruko ezeztapen partikula anaforikoa (ingelesaren kasuan *no*) eta perpausa bera ezeztatze partikula (ingelesaren kasuan *not*) bera duten hizkuntzek subjuntiboa bezalako estrategietara jo behar dute, ez baitute benetako ezezkako aginte perpausik. Horri lotuta, mendebaldeko euskaran, 1400 eta 1600 urteen artean *ez* beharrean *ze* erabiltzen zen aginterako ezeztapen partikula gisa (Lakarra eta Mounole 2015: 441); *ze* eta *ez* bereizten zituzten eta, ondorioz, benetako ezezkako aginte perpausa bazutela pentsa liteke. Ekialdean, berriz, *ez* partikula besterik ez zuten, *-(e)la* konplementatzailea erabili beharra zuten, estrategia osagarri batera jotzea ezinbestekoa zutelako (Orbegozo 2017).

Aipamenak

Azkue, Resurrección Maria. 1925. *Morfología Vasca*. Bilbao: Euskaltzaindia. [Berrargitalpena 1969,

- Bilbao: LGEV, 3 ale].
- de Rijk, Rudolf P.G.. 2008. *Standard Basque: A progressive grammar*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Euskaltzaindia. 1994. *Euskal Gramatika. Lehen urratsak IV. Juntagailuak*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Euskaltzaindia. 1999. *Euskal gramatika. Lehen urratsak - V. Mendeko perpausak I*. Bilbo: Euskaltzaindia. [Reprinted in Euskaltzaindia. 1991]
- Hualde, José Ignacio and Jon Ortiz de Urbina (eds.). 2003. *A grammar of Basque*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Inchauspe. 1858. *Le verb basque*. Baiona-Paris: Imprimerie de Veuve Lamaignère-Benjamin Duprat. [Reprinted in 1979. Donostia: Hordago]
- Lafitte, Pierre. 1944. *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin Littéraire)*. Baiona: Librairie Le Livre. [Reprinted in 1979. Donostia: Elkar]
- Lakarra, Joseba Andoni and Céline Mounole. Argitaratzeko. *Euskara Arkaikoa*. J. Gorrochategui, I. Igartua eta J. A. Lakarra (arg.), *Euskararen Historia*. 345-468. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.
- Orbegozo, Itziar. 2017. «Zatoz! Agindua Da! Euskal aginteraren azterketa formal baterako lehen urratsak». *Fontes Linguae Vasconum*, (123), 87-114.
- Oyharçabal, Beñat. 2000. «Note à propos des formes jussives préfixées *erb-* du basque». *Lapurdum*, 5: 225-235.
- Postma Gertjan eta Wim van der Wurff. 2007. «How to sayno and don't: Negative imperatives in Romance and Germanic». W. Van der Wurff (ed.), *Imperative clauses in generative grammar* (205-249.orr). John Benjamins Publishing Company.
- Zuazo, Koldo. 2014. *Euskalkiak*. Donostia: Elkar.